

A MAGYAR KIRÁLYKÉRDÉS

ÍRTA

REINER JÁNOS

BUDAPEST
STEPHANEUM NYOMDA R. T.
1921.

I.

Ez A KÉRDÉS nemcsak a magyar politikának s a magyar állam legsajátosabb belső berendezkedésének kérdése, hanem az általános államjognak és jogirendnek, a jogfejlődésnek s a történelemnek is egyik súlyos és nagy kérdése.

A gyakorlati szükségletek, helyesen vagy helytelenül mérlegelt és megítélt hatalmi és kényszer szempontok lehetővé tehetik ideiglenes és átmeneti kiegészítő berendezkedések igénybevételét és alkalmazását, azonban a forradalmi s esetleg államszínyekkel szembenálló tudományos jogfejlődés s minden nagyobb államhatalomnak és gépnek egyforma érdeke azt követeli, hogy maga a kérdés a történelmi fejlődésnek s a magyar nemzettől s minden vezető osztályától idegen forradalmi behatásoktól ment magyar alkotmány, s jogrendszernek szellemében s ezeknek megfelelőleg tisztáztassék és érvényesüljön.

Ezért szükséges, az eddig a tudományos irodalomban és a publicisztikában, egyesek részéről és hivatalos alakban is történt megnyilatkozásokra való tekintettel a főbb tudományos szempontokat az objektív igazság szolgálatára összefoglalni.

S ez annál inkább parancsoló kötelesség, mert az itt elmondandóknak — általam már korábban és más formában feldolgozott — egy része már sokban hozzájárult a kérdés tisztázásához.

Kétségtelen, hogy az itt célbavett objektív igazságnak ereje sokszor ellenállhatatlan, sőt még a materialis erőhatalmat is letörni, vagy legalább gyengíteni képes; hogy azonban itt valóban csak az objektív igazság szolgálata a cél, annak feltüntetése végett csak reá akarok mutatni arra, hogy még a Károlyi-féle forradalom alatt, majd közvetlenül a forradalmak után szóval és Írásban, a sajtóban és hivatalos előterjesztésekben, a főkegyúri jog kérdésében megállapítottam, hogy ha *tényleg* le is vették a magyar címerről a szent koronát,

jogilag nem tudták megszüntetni az apostoli királynak főkegy-
 úri jogát, amely épen azért sem jogutódlás, sem hárulás,
 sem visszaszállás, sem megszűnés címén senkire nem ment
 át, hanem a királynál maradt.¹

Ő Felségének és a dinasztianak jogát kérdéssé külön-
 ben is az 1918. évi októbertévi események, a Károlyi-féle
 forradalom tette.

1918. évi november 16-án az úgynevezett kiegészített
 Nemzeti Tanács vezérszónoka ugyan csak azt jelentette ki,
 hogy a trónt lerombolták s a király állítólagos lemondása
 alapján kimondják az államforma megváltoztatását, hozzá-
 téve, hogy ha ez nem következett volna be önként, a nép
 azt saját erejével vitte volna keresztül; azonban ezt megelő-
 zőleg, már november 13-án Károlyi Mihály — úgy látszik,
 valamely udvari közjogászának sugalmazására — egy küldött-
 ség előtt azt jelentette ki, hogy Ausztriának köztársasági be-
 rendezkedése s az egyttbirtoklás megszűnése következtében a
 pragmatika szankció, a Habsburg-dinasztia uralkodásának
 jogi alapja megszűnt.

Ez különben is a király és a dinasztia jogát vitássá tevő
 álláspont főérve.

Maga ez az álláspont s a királykérdésnek ily irányú és
 szellemű felállítása — nevezzék azt revízióknak, detronizáció-
 nak, a lemondási fikció érvényesítésének, vagy bárminek —
 semmi egyéb, mint ama forradalom gondolatvilágának meg-
 újítása és szellemének más alakban való érvényesülése.

Hiszen ama forradalom nélkül ezek a kérdések soha
 semmi címen fel nem merültek és fel sem merülhettek volna
 s ekként kétségtelen, hogy felmerülésük forrása ama forra-
 dalom, amely pedig, mint már jeleztük, nem volt sem a nem-
 zetnek, sem valamely vezető osztályának megnyilatkozása.

Ezzel szemben viszont illogikus, jogi, politikai, sőt fogalmi
 képtelenség, hogy az ellenforradalom képében fellépő restau-
 ráció s az alkotmányosság visszaállítását proklamáló irány-
 zat tegye magáévá ezt az álláspontot, amely a Károlyi-féle
 forradalom nélkül fel sem merült volna.

Ami magát az álláspontot s az annak alapjává tett érvet
 illeti, konstatálni kívánom, hogy az Ausztriához való kapcsola-
 tnak a pragmatika szankcióhoz való viszonya kérdését kívá-

¹ L. Egyházi Közlöny 1919 márc. 9., 8. sz.; 8 Órai Újság 1920 jan. 1.

lőbb jogtörténészeink és közjogászaink már 1902-ben és 1903-ban megvitatták a Magyar Jogászegyletben, a Ferenc Ferdinánd házassága alkalmával kiadott nyilatkozat becikelyezéséről szóló törvény tárgyalása alkalmából; tehát oly időben, amikor még nem lehetett szó azokról a politikai szempontokról, amelyek ma az objektív állásfoglalást befolyásolhatnák.

S már akkor — úgy mint ma is — az összes számbavehető szakemberek, Jászi Viktor volt debreceni jogakadémiai tanár kivételével, a magyar államiság és a magyar alkotmány önállósága szempontjából egyedül helyes s történelmileg is egyedül igazolt arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az 1723-ban Ausztriában már megállapítva volt s Magyarország által több irányú eltéréssel elfogadott, s Ausztria által egyoldalúlag meg nem változtatható örökösödési rend a magyar királynak csak kellékeit állapítja meg másfelől az az együttbirtoklás, melyről egyfelől a Habsburg-dinasztiának Németországban és azon kívül elválaszthatatlanul és feloszthatatlanul birtoklandó örökös királyságai és tartományai, másfelől Magyarország között az 1723-ik évi törvények is megmélik egyik — legalább annak hangoztatott — oka volt ugyan a nőági örökösödés elfogadásának, de egyáltalában nem volt annak s főleg nem volt örökre szóló feltétele.

A meglevő es jövőben netán szerzendő országok es tartományok ezen elválaszthatlan és felbonthatatlan együttes birtoklásának megállapításával s kimondásával csak azt akarták megelőzni, hogy azokat ne osszák meg, az addigi gyakorlatnak megfelelőleg, a család egyes ágai között. S amíg kifejezetten hangsúlyozzák, hogy ennek a feloszthatatlan kapcsolatnak célja — *pro scopo habeat* — a kereszténységnek és Magyarországnak előnye, szerencséje, méltósága és védelme külső hatalmakkal szemben is, addig sehol sincs arról szó, arra vezethető utalás, hogy a magyar koronábani örökösödés, a magyar korona birtoka érinek a kapcsolatnak érintetlenségétől függenek.

Sőt a pragmatika szankció néven nevezett 1723. évi 1. és 2. törvénycikkben tulajdonképen sehol sincs szó Ausztriáról s Ausztria nem szerepel sem mint feltétel, sem mint kellék, hanem a Habsburg-dinasztiának, az osztrák háznak Németországban és azon kívüli országairól és tartományairól s az ezekkel való együttbirtoklásról van szó, és ennek dacára sem Ausztriának Németországból történt kiválásával, sem

pedig a Habsburgok németalföldi s olasz birtokainak elvesztésével még csak fel sem merült az örökösödési jog megszűnésének erőszakolt gondolata, holott a történelem e szakában az örökösödési jog érvényesülésének esetei ismételtelen előfordultak, sőt az 1849. évi április 14-iki forradalmi nyilatkozat is közbe jött.

Úgy, hogy ez a joggyakorlat és történelmi fejlődés még alkotmányjogi magyarázatképen is szembenáll az itt szóbanlevő gondolattal, amely különben is megtagadását képezi a magyar trónörökösödési jog és a magyar állam önállóságának.

Holott az 1791. évi 10. törvénycikk egyenesen az itt szóbanlevő együttes birtoklásról is szóló 1723. évi 1. és 2. törvénycikkekre való utalással hangsúlyozza Magyarországnak és alkotmányának s ennek keretében természetesen a trónörökösödésnek is önállóságát; amely önállóság abban is kifejezésre jut, hogy az Ausztriában történt trónlemondással nem szűnt meg a magyar király uralkodói minősége s jogilag nem üresedett meg a trón — V. Ferdinánd lemondásából s az 1867. évi 3. törvénycikkből is láthatólag.

A magyar önálló trónörökösödési jog époly kevésbé függ ma Habsburg-dinasztia uralma alatt állott országok területi minőségétől, mint nem függött az 1723. évi 1. és 2. törvénycikkek előzményét és sokban mintáját is képezett 1687. évi 2. és 3. törvénycikkekben megállapított fiági örökösödés.

Az elválaszthatatlanság és feloszthatatlanság s az együttbirtoklás az uniónak képezte alapját és célját de független a magyar koronára nézve a magyar törvényben megállapított örökösödéstől, amellyel szemben a szabad királyválasztásnak az 1723. évi törvénycikk 11. §-a értelmében csak a törvényben felemlített nőág teljes kihalása után lehet helye.

A vitássá tenni kívánt államjogi tétel logikai következményei egyenesen abszurd eredményekre vezetnének.

Miután az 1723. évi 1. és 2. törvénycikkek a trónörökösödést, a trón megszerzését szabályozzák, természetes, hogy a megkoronázott király személyével kapcsolatban valamikor beálló trónüresedés bekövetkeztéig egyáltalában fel sem vethető ez a kérdés, mert hisz az együttbirtoklásra alapított felfogás erejét veszti, ha időközben, az esetleges trónüresedés előtt a Habsburg-dinasztia, az osztrák ház, a Németországban és azonkívül egykor bírt országok és tartományok valamelyikét visszaszerezné.

Az a felfogás pedig még abszurdabb, amely szerint az együttbirtoklás tárgyának elveszte a megkoronázott magyar királynak uralkodói minőségét is megszüntetné; abszurd nemcsak azért, mert a történelmi tények azt számos adattal meghazudtolják; abszurd, mert az együttbirtoklás lehetőségének esetleges függőben léte esetén is egy önálló, független országot uralkodójától foszthatna meg, s abszurd mindennekfelett azért, mert ez a gondolat a magyar alkotmányjogtól idegen vidéken született s abban kénytelen magyarázatot találni, hogy az 1723. évi 1. és 2. törvénycikkek nemcsak a nőági trónörökösödést szabályozták, hanem a trónfosztásnak oly esetét is megállapították, amely szerint idegen államban bekövetkezhető változás, forradalmi elszakadás, detronizálás megfosztja trónjától a magyar királyt.

És valóban ez is volt a Károlyi-féle forradalmi trónfosztási kísérletének, a trónöröklés törvényes rendjét erőszakkal megváltoztató eljárásnak egyik érve.

Ehhez az érvehhez sorakozik az a további érvelés és szempont, hogy Ő Felsége elvesztette a trónt, mert elhagyta az országot és mert kiadta az 1918. évi november 13-iki eckartsauai nyilatkozatot.

Az első érv támogatására utalnak II. Jakab angol királynak trónfosztására, amely példát — úgy látszik — Polner Ödönnek a «Magyar Jogi Szemlé»-ben megjelent cikkéből vették, ahol ő még hivatkozik Báthory Gábor erdélyi fejedelemnek a rendek részéről történt letételére, elbúcsúztatására is.

II. Jakab trónfosztásának az angol felfogás jogi formát akart adni s azért a ki nem erőszakolhatott lemondásnak fikcióját erőszakolta bele, amit viszont a király és a nép közötti eredeti szerződésnek akkor dívott elméletére, illetőleg «ennek a szerződésnek megtörésére alapítottak.

Azonban maga a trónüresedésnek kimondása, amely nem is parlamentben, hanem gyülekezetben, «convention»-ban történt, a valóságban letétel, trónfosztás, a «dicsőséges» forradalomnak legteljesebb mértékben forradalmi ténye volt, amelylyel szemben III. György csak az utolsó Stuartnak halálával (1806-ban) tekintette magát törvényesnek.

A Báthory Gáborhoz 1613. október 21-én az erdélyi rendek által intézett búcsúzólevélben kifejezett «elszakadás» szintén forradalmi jellegű eljárás, amelynek főokaként a szultán parancsára való utalás szerepel, nem pedig a fejedelem részé-

ről történt elhagyás; ez az eljárás azonban semmiféle analógiára alapot nem adhat, miután Báthory választott fejedelem volt s a helyzet olyan, hogy a szultán a fejedelemtételnél is befolyást gyakorolt.

Ezekkel szemben, vagyis szemben a II. Jakab ellenében a forradalmi tény szentesítésére felhasznált szerződési elmélettel és lemondási fikcióval és szemben a trón betöltésére is befolyással bíró idegen hatalmasság kényszere alatt végbe ment elszakadással, itt a magyar törvényben gyökerező többszázados történelmi joggal megerősített dinasztikus jog s a királyt s nemzetet egységgé, élő egészéé egyesítő szent koronával történt *koronázás* és a *felkenetés* áll, amikre való tekintettel oly igazak — bár más idők gondolatvilágának kifejezői — Shakespeare II. Richárdjának szavai (II. Richárd király, III. felv., II. és III. jelenet):

Not all the water in the rough rude sea
Can wash the balm off from an anointed king...
... No hand of blood and boné
Can gripe the sacred handle of our sceptre,
Unless he do profane, steal or usurp.¹

És lehetetlen nem emlékezni a felkelő Bocskay Istvánnak azon nagyjelentőségű és nagy súlyú kijelentésére, hogy Magyarországon senkinek sem szabad koronát viselni mindaddig, míg a koronás király él.

Ezen elvi szempontok mellett a kérdés ezen oldalának ténybeli részét tekintve, egészen röviden csak azt kell figyelembe venni, hogy téves az a beállítás, mintha a király országot oly formában elhagyta volna, hogy azzal az uralmat s az ország érdekeit feladta volna; hiszen október 26-án nem az unióban levő országok területén kívülre távozott s az ország ügyeit intézte mindaddig, amíg az alkotmány szerint felelős kormányzatra rendelt, illetőleg kijelölt személyek rendelkezésére állottak s végül az e funkcióra kirendelt egyén és társai felségsértő és lázadó eljárással ellene nem fordultak.

¹ A nagy sivár tenger minden vize
Sem mossa el fölKent király fejéröl
A balzsamot...

... mi tudjuk,
Hogy halandó kéz nem nyúlhat királyi
Pálcánk után, hanemha tolvajul,
Mint áruló s bitorló.

(Ford. Szász Károly.)

A megoldás ezzel szemben csak az alkotmány felfüggesztése lehetett volna, ha a király erre alkalmas vállalkozót talál s magát erre elhatározni tudja; azonban nem lehet az alkotmány szerint felelőtlen királyt felelőssé tenni azért, mert az alkotmány szerint erre hivatott szervek s a nemzet támogatása nem állottak rendelkezésére.

Ennek a részletesebb megvilágosítását különben fölöslegessé teszi s az itt szóbanlevő kérdést tárgytalanná is teszi Őfelségének az ő magyar országába történt visszatérése és az 1921. évi április 2-iki deklarációja.

Ez tárgytalanná tenné az 1918. évi november 13-iki eckartsauai nyilatkozatot is, ha annak különben bármily alkotmányjogi jelentősége volna.

Különben is ez a nyilatkozat csak az államügyek viteleiben részvételtől való lemondásról szól, amelynek pótlására az egyes alkotmányok a kormányzói s rokon helyettesítés intézményét ismerik; azonban e nyilatkozatban sehol sincs szó a trónról való lemondásról.

Nem vitás államjogi tétel, hogy a trónról való lemondás csak kifejezetten, feltétlenül, minden kétséget kizáró formában történhetik, amint ez pl. a Rudolf és Mátyás között létrejött 1608. évi liebeni szerződésben, vagy V. Ferdinánd 1848. december 2-iki lemondásában történt.

Alkotmányjogi érvényéhez a miniszteri ellenjegyzés már a hitelesség s a kiállító intenciójának tanúsítása végett is elmaradhatlan.

Jelenleg azonban a jelzett okból ennek a nyilatkozatnak kérdése is teljesen tárgytalan, eltekintve attól, hogy még ha kifejezett lemondást is tartalmazna e nyilatkozat, az nem érinthetné a dinasztia jogát.

De nemcsak ez a tartalmát is vesztett nyilatkozat nem lehet alap, hanem politikai tekintetéből a király ellen felhozott szándékok s ténykedések címén is lehetetlen a dinasztianak trónfosztását, illetőleg a dinasztia trónvesztése címén a szabad királyválasztást kimondani; annál kevésbbé, mert ez utóbbiak még arrasem szolgálhatnak alapul, hogy a király detronizáltassék.

Alkotmányunkban különben is ez a letétel ismeretlen intézmény, ezért nincs is megállapítva oly eljárás s oly fórum, amely ily irányban igénybe vehető s alkalmazható volna s ekként természetesen érvényesül az Egy-

ház által formulázott az a tétel, hogy *summa sedes a nemine iudicetur*.

Történelmünk ismer ugyan letételeket, trónfosztásokat, de ezek, akár a királyi család tagjai versengésének, akár a nemzet nevében fellépő pártok, urak küzdelmeinek voltak eredményei, pártharcok, polgárháborúk s mindenképen forradalmi úton hajtottak végre.

Nálunk fel sem vethető az a kérdés, amelyet például a tudomány a Németbirodalomra nézve kutatás és vitatás tárgyává tesz, hogy létezett-e ott az összes fejedelmeket és nemeseket megillető jog a király letételére?

A mi alkotmányunk csak az ellentállási jogot ismerte, mint kifolyását a dualisztikus államnak, amelyben még nincs meg a király és ország közötti viszony helyes felismerése s ahol — mint Georg Jellinek reámulat — a király és országa közötti szerződési viszonynak megfelelőleg az angol bárókat a Magna Charta védelmére a király elleni zálogolási jog, a magyar nemeseket az ellenállás joga, az aragoniai rendeket pedig jogaiknak a király általi megsértése esetén a hűség megtagadásához való jogosultság illeti meg.

Ezt az ellentállási jogot — amely azonban nem jelenti a letételhez, a detronizációhoz való jogot — az 1222. évi aranybulla állapítja meg, de már 1231-ben az ellentállásnak itt megállapított jogosítványa más alakot nyer, amennyiben a király ellen alkalmazható egyházi fenytékkal, a kiközösítés alkalmazásával váltják fel, anélkül azonban, hogy itt is az egyházi felsőség elméletének értelmében a hűségeskü és hűségi kötelezettség alól az Egyház részéről való felmentés és ezzel a letétel lenne megállapítható.

Az alkotmányunkban megállapított ezt az ellentállási jogot — amelynek tartalma sohasem foglalta magában a letételt — megszüntette az 1867. évi 4. t.-c, még pedig — Salamon Ferenc megjegyzése szerint — azért, mert a nagyszámú rendes katonasággal rendelkező kormánnyal szemben nem látszott észszerűnek garanciát látni az ellenállásban.

Azóta királyaink s így legutóbb IV. Károly is hitleveleikbe s koronázási esküjökbe foglalják az aranybulla megtartását a megszüntetett ellentállási záradék kivételével.

Ekként tehát alkotmányunk csak ezt a formátlan s egyéni ellentállási jogot ismerte s alkotmányunk berendezése és szelleme kizárta úgy az Isten kegyelméből való királyság

abszolút elméletét, mint a népszuverenitásra alapított demokratikus radikalizmust.

A szent korona tana kizárja azt, hogy nálunk a nép, a nemzet, mint egyetlen szuverén, szerződést kössön a királlyal, mint hivatalnokával, akit a szerződés megsértése címén, vagy alkalmatlanság okából elbocsáthasson.

Az alkotmányos, az alkotmányosan korlátozott monarchia különben is lehetetlenné teszi az ily eljárást, az ellenállást* vagy épen a trónfosztást, miután a felelőtlen uralkodó államjogi tényei csakis az alkotmányban megállapított formában s tényezők közreműködésével lehetnek joghatályosak; az aktív ténykedésre nem kényszeríthető passzív vagy negatív magatartás esetén a jognak vannak ezt pótolni képes eszközei.

Ezek szerint átszabad királyválasztás Magyarországon csak akkor állhat be, ha az 1723. évi 2. t.-c-ben említett nőágak teljesen kihaltak s nincs alkotmányos lehetőség arra, hogy akár népszavazás, akár a nemzetgyűlés, vagy az országgyűlés ellenkező értelemben határozhatna, vagy ellenkező törvényt alkothatta.

Az elsőről itt azért történik megemlékezés, mert legújabban analógiaképen alkalmazandónak hozták fel a görög trón sorsának kérdésében döntő népszavazást.

Csak hogy Görögországban az történt volt, hogy a király elhagyta országát az entente-hatalmak kényszere következtében, mivel nem akart lemondani; eltávazása után az entente által szintén kizárt trónörökös mellőzésével, maga a görög nép kétségtelenül forradalmi úton, a király második fiával, a dinasztíából vett uralkodóval töltötte be a trónt.

Természetes, hogy az alkotmányos trónöröklési, illetőleg uralkodói rendet a görög nemzet csak úgy állíthatta vissza, ha a maga erejének öntudatában, ezt szabad megnyilatkozással tanúsítva, történelmi s alkotmányjogi tévedését dokumentálva helyezi vissza a trónra a királyt.

Ezzel szemben a magyar trónon időközben a koronás királytól különböző vagyis más uralkodó nem ült; a király jogához alkotmányos tényezők, vagy maga a nemzet sem forradalmi úton, sem másképen nem nyúltak s a mai jogállapot is csak a tényleg szünetelő királyi jogok gyakorlására rendelt orgánomot — a koronázástól és apostoli királyi minőségtől függő királyi jogok érintetlenül hagyásával.

Ezért teljesen fölösleges és tárgyaltalan lenne a görög

analógia alkalmazása annál is inkább, mert a kormányzó rendelete kifejezetten a királyi jogokat nem gyakorolható királyt helyettesítő s a királyi jogokat a király helyett gyakorló jogkörrel történt, egyenes utalással Hunyadi kormányzói szerepére és minőségére, amiben kifejezést nyert az, hogy miként ott az ismeretlen sorsú, életben levőnek hitt király esetleges visszatérése esetén minden különös jogi elismerés, revízió nélkül kezébe vette, volna az idegen elemtől meg nem szakított, el nem vont királyi jogokat, akként áll vissza a jogi helyzet jelen esetben is azon akadályok megszüntével, amelyek miatt az uralkodói jogok gyakorlata szünetel.

Ez utóbbi berendezés különben annak tanúsága, hogy a nemzetgyűlés szervezése nem képezi a szent korona államrendszerének megtagadását s hogy az 1920. évi 1. törvénycikknek ellenkező feltevésre alapul vehető 2. §-a s ennek egyes konzekvenciái csak azt a hatáskört akarják biztosítani, amely szükséges lehetett volna esetleg arra, hogy az alkotmányosság visszaállítását — a nemzetgyűlés tulajdonképeni célját s rendeltetésének lényegét — a netáni nehézségeken átsegítse.

Miután azonban a nemzetgyűlés az államhatalom gyakorlásának további módjára vonatkozó rendezést nem tette kötelező feladatává s másfelől államférfiak és más gondolkodók megállapítása szerint már elvégezte azt a feladatot, amely lehetővé teszi az alkotmány visszaállítandó szervének, az országgyűlésnek funkcionálását, azért nincs ok arra, hogy a nemzetgyűlés az ú. n. alkotmánykérdéseknek az országgyűlésre és a fejedelmi jogok gyakorlására vonatkozó részeivel most még foglalkozzék, hiszen a nemzetgyűlés által előkészített talajon a visszaállítandó alkotmány keretében a nemzet megnövekedett erővel folytathatja már a jogfolytonosság munkáját; habár hozzátehetjük, hogy e részben az országgyűlés munkássága — a szent korona államrendszerre való tekintettel — ugyanazon hiányosságban fog szenvedni, mint a nemzetgyűlésé.

A királykérdés azonban — az eddigiekből láthatólag — mint kérdés törvényhozási, alkotmányos tárgyalás tárgyaként egyáltalában nem szerepelhet; s különösen az alkotmány visszaállítására született nemzetgyűlésen szóba sem kerülhet.

Ebben a kérdésben akár a nemzetgyűlés, akár az ország-

gyűlés csak annak megállapításával foglalkozhatik alkotmányosan, hogy megszűntek azok a körülmények, amelyekre való tekintettel a királyi jogokat a koronás király tényleg nem gyakorolta s ezzel kapcsolatban megszűnt ezeknek a jogoknak a kormányzó általi helyettesítő gyakorlata.

Ez a megállapítás ugyan nem ad majd valamely új jogot a megkoronázott királynak, hanem csak a királyi jogok gyakorlását akadályozó körülmények megszűnését fogja megállapítani, — amint az betegség, távollét s hasonló akadályok megszűnése esetén szokott történni, — mégis alkalmazható lesz annak királyi szentesítése s az alkotmányos megállapítás alapján a jogok gyakorlása újrafelvételének a király részéről történő ünnepélyes proklamálása.

II.

TANULMÁNYOMNAK eddigi első részében a magyar királykérdéssel belső, államjogi szempontokból foglalkoztam. Ma, a trianoni békeszerződésnek ratifikálása és hatálybalépése után tulajdonképpen nem is lenne szükség többre és másra ennek a kérdésnek tisztábazozatala és tisztánlátása végett, mint épen ezekre az államjogi szempontokból eszközölt megállapításokra.

Mert ez a kegyetlen és amint a történelem majdan meg fogja mutatni, mindenképpen esztelen békeszerződés megkisebbitette ugyan Magyarországnak területét, de az ekként megkisebbitett Magyarországnak szuverenitását érintetlenül hagyta; ennek következtében Magyarországnak ezen független államisága s minden más állammal szemben meglevő állami önállósága folytán természetesen kizárólag csak a magyar államjog határozhat a magyar királyi méltóság és királyi trón kérdéseiben.

S ha mindennek dacára mégsem térek ki az elől, hogy a kérdést a nemzetközi jog szempontjából is vizsgáljam, erre több ok indít.

Elsősorban pedig az indít erre, hogy megmutassam, mikép a mi királykérdésünket, mint az önálló és egyenjogú államok közösségének jelenségét és kérdését, úgy az általános tudományos, publicisztikai s politikai felfogások szerint, mint az ezeken nem egyszer túlmenő s a normális diplomáciai gyakorlat szempontjából is kizárólag a magyar állam joga alapján és értelmében kell és lehet csak megítélni, a valójában tárgytalan és hamis alapokra fektetett beavatkozás kísérletével szemben és attól függetlenül.

Emellett még az a gondolat és kötelesség is vezet, hogy reámutassak arra, hogy a magyar állam élete szempontjából mily veszedelmes ezt a beavatkozási kísérletet kritika nélkül

figyelembe venni s ekként annak — a történelmi és államjogi szempontok félretételével — tért és befolyást engedni.

Mert ez a kritika s a magyar államjogi álláspontnak erélyes és alkudozás nélküli érvényesítése elveszi azt a fiktív alapot, amelyre fektetik ebben a kérdésben a beavatkozási kísérletet, vagyis a magyar királykérdés hamisítatlan államjogi tételeinek hangsúlyozása a magyar állami önállóságnak és függetlenségnek legnagyobb erőssége, amely lerontja azt az erőszakolt alapot, amelyet a megbeszélendő beavatkozási kísérlet az államjogi szempontból téves tételek felhasználásával magának megkonstruált.

Ennek a beavatkozási kísérletnek konkrét tárgyalását azzal az általános és a történelem által minden esetben igazolt igazság hangsúlyozásával s kiemelésével vezetem be, hogy az ily beavatkozások a szuverén államok belső erejének szabad érvényesülését sokáig nem tudták sohasem visszafojtani s hogy az önálló s független államisága elleni támadásokat minden állam sokkal súlyosabban érzi az anyagi, területi veszteségeknél s ezért az ilyenmű beavatkozások, mint az idegen állam függetlenségével és önállóságával való visszaélések s annak léte, szabad életműködése elleni törekvések vagy támadások, súlyos következményeket s megtorlásokat idéznek fel; «erős reakciót, még pedig nemcsak az érdekelt államban».

Csak néhány közismert példát említek e tekintetben: a nagy francia forradalom elleni koalíciót; az 1870-iki spanyol trónbetöltés kérdésébe, úgy a Mexikó szuverenitásába történt francia beavatkozásokat s azoknak következményeit s jellemző voltánál fogva különösen is felemlítem azt, amit az olasz Pierantoni ír a pilnizti deklarációról, «hogy azoknak az uralkodóknak, akik Franciaország belső szuverenitásának szabad gyakorlása ellen szövetkeztek, fegyveres beavatkozással való fenyegetésére Franciaország a zsarnokság elleni gyűlölet esküjével felelt» s a beavatkozók elleni leg-súlyosabb retorziókkal.

Pedig ezekben az esetekben a beavatkozás jogi lehetőségének és megengedhetőségének védői és képviselői az uralkodó nemzetközi eszmék s más magasabb szempontokból e beavatkozásoknak igazolását vélik adhatni, szemben azzal a beavatkozási kísérlettel, amelyről itt van szó.

Ugyanis Rapallóban 1920. évi november 12-én egyfelől

Olaszország, másfelől a szerbek, horvátok és szlaponok országának kormányai között egyezmény jött létre, amelyben a Habsburgház Ausztria és Magyarország trónjára való restaurálásának, visszahelyezésének megelőzésére szerződést kötöttek.

Az egyezmény eredeti szövegéből a következőket kivonom kiemelni: «*Convenzione Anti Asburgica... Articolo I. I due Governi contraenti s'impegnano reciprocamente di vegliare alla stretta osservanza dei trattati di pace firmati a San Germano e al Trianon. In particolar modo essi prenderanno di comune accordo tutte quelle misure politiche atte a prevenire la restaurazione della Casa di Asburgo sul trono di Austria e di Ungheria ... Art. V. Questa convenzione resterà in vigore per due anni dopo lo scambio ratifiche. Essa sarà rinnovabile per lo stesso periodo di tempo ove sei mesi non sarà stata denunciata*».

Ezen szöveggözlés kiegészítéséül megjegyzem, hogy az egyezmény létesítése, kötése óta történt közlésekből — névleg és különösen Grätz akkori külügyminiszternek 1921. ápr. 6-án a nemzetgyűlésen tett nyilatkozatából láthatólag az ú. n. kis-entente másik két állama is vagy hozzájárult ehhez az egyezményhez vagy legalább is azzal egyező álláspontra helyezkedett.

Hiteles okmányok nem állván rendelkezésemre, a hivatalos közlések alapján mégis kétségtelennek látszik, hogy úgy ezek, mint a többi hatalmak arra alapítják a beavatkozási kísérletet, hogy megakadályozzák a Habsburg-háznak a magyar trónra leendő visszahelyezését, restaurálását.

Ezzel a tényállással szemben emlékeztetnem kell azokra az államjogi megállapításokra, amelyeket tanulmányomnak első részében tettem.

Ezen megállapítások szerint a magyar királyi trón tekintetében abszolúte nem következett be semmiféle jogi változás; csak a koronás magyar királyra nézve állt be a királyi hatalom tényleges gyakorlásában tényleges akadályoztatás; tényleges akadályoztatás oly módon, mint pld. Zsigmond magyar királynak a nyugati egyházszakadás kérdésének megoldásában való részvétel miatt az országból távolléte idején; vagy III. György angol királynak betegsége miatt uralkodása alatt ismételtlen bekövetkezett nehézség miatt s ehhez hasonlóan IV. Frigyes Vilmos porosz királynak, vagy II. Lajos és Ottó bajor királyoknak, szintén betegség miatti képtelenségük eseteiben.

A mi esetünkben — mint ezt megállapítottam volt — az történt, hogy a királyt kormánya — amely nélkül alkotmányosan kormányzati tényeket nem végezhetett — elhagyta; majd szembefordult vele, jogait — felségsértő bűncselekmények formájában s azok felhasználásával — bitorolta, de minden jogi hatály nélkül.

Az itt érintett forradalmi eljárásokat és tényeket semmi és senki sem szankcionálta, azokat teljes egészükben félretették; itt nem lehet szó időközi uralomról, interregnumról; a főhatalom orgánuma s annak viselője változatlan maradt.

A magyar trónon — mint már megállapítottuk — időközben nem ült a koronás királytól különböző, vagyis más uralkodó; a király jogához alkotmányos tényezők, vagy maga a nemzet sem forradalmi úton, sem másképen nem nyúltak, sőt a mai jogállapot is csak a tényleg szünetelő királyi jogok gyakorlására rendelt orgánumot, a koronázástól és apostoli királyi minőségtől függő királyi jogok érintetlenül hagyásával.

Ez nyer különben kifejezést a hivatalok, hatóságok 'elnevezésében s megjelölésében — és a jogszabályokban is — s már ezeknek netáni figyelmen kívül hagyása a békeszerződést ratifikált bármely állam részéről a nemzetközi jognak s diplomáciai gyakorlatnak megsértése és szembehelyezkedés a nemzetközi kapcsolatoknak és érintkezésnek alaptételeinek

Ami pedig magát a magyar királykérdést illeti, a leghatározottabban kell konstatálnunk a rapalloi Habsburgellenes egyezményvel s az ahhoz kapcsolódó beavatkozási kísérlettel szemben, hogy a magyar királyi trón szempontjából semmiesetre sem lehet a Habsburg-ház visszahelyezéséről, restaurálásáról beszélni, miután a trón IV. Károly királlyal be van töltve s a Habsburg-dinasztiának a magyar királyi trónhoz való viszonya s kapcsolata jogilag egy percre sem szűnt meg, mert a szerencsétlen forradalmaknak nem volt semmi ereje annak megszakítására.

Vagyis ebből a kétségtelen és tiszta államjogi álláspontból tekintve nincs reális tartalma és tárgya a fent ismertetett konvenciónak és az azzal kapcsolatos beavatkozási kísérletnek.

Ebből azután — mint már jeleztem — az is következik, hogy ez az államjogi álláspont a legnagyobb erősségünk a rapalloi egyezményben foglalt s ahhoz hasonló beavatkozás ellen.

Épen azért ehhez az állásponthoz nemcsak alkotmányunknak megóvása és tiszteletbentartása végett kell ragaszkodnunk, hanem nemzeti becsületünk, állami függetlenségünk és önállóságunk érintetlen tartása érdekében is, mert ez az álláspont még a beavatkozás lehetőségének legmesszebbmenő védőivel és képviselőivel szemben is érinthetlen terület képez; míg az alkotmányjogilag kötelező helyes álláspont félretétele az anormális és legmesszebbmenő felfogások és eljárások szellemében — bár kifogásolható, helytelenített és még mindig súlyos reakciót felidézett — beavatkozás lehetőségét nyitja meg a büszke és fényes történelmi múltú magyar trón és a ragyogó szent korona tekintetében.

Az itt mondottaknak, ezeknek a döntő jelentőségű tételeknek igazolása céljából nem akarok túlságos súlyt fektetni arra, amit a nemzetközi jog szempontjából úgy tudományos, mint politikai és diplomáciai tekintetben szóhajóvő nemzetek s ezek között az entente-nagyhatalmak irodalma és politikai s diplomáciai megnyilatkozásai a be nem avatkozás elve mellett s annak igazolására és támogatására érvényesítettek.

Habár az itt szóbanlevő beavatkozási kísérletben résztvevő népek között vannak, akiket a Habsburg-házzal szemben a be nem avatkozás elvének tiszteletbentartása történelmi okokból különösen is kötelezne.

Mégsem fektetek túlságos súlyt a be nem avatkozás elvére, miután e részben bizonyos kivételeket s a kivételeknek bizonyos alapjait a gyakorlat s a tudomány is egyaránt elismerni kénytelen.

Azért csak utalok arra, amiket erre vonatkozólag pl. az amerikai Calvo «Le droit international théorique et pratique. Paris, 1880. I.» című könyvében; a francia Despagnet «Cours de droit international public. Paris 1899.» című munkájában; az olasz Carnazza Amari a Revue de droit international 1873. évi V. kötetében az egyes államoknak a be nem avatkozás melletti hivatalos állásfoglalásai s kijelentései tekintetében felhoznak (így Lord Castlereagh, Canning, Pasquier hivatalos nyilatkozatait), s amiket ugyancsak a tudomány tekintélyeinek ezt az *elvet* támogató *nézeteiből* és tanításaiból idéznek.

S ezen utalásnak kiegészítéséül s a be nem avatkozás elvének alapját képező nagy igazságoknak feltüntetésére ugyan csak észrevétel nélkül idézem Carnazza Amarinak, a catanai

egyetem tanárának már említett «Nouvel Exposé du Principe de non-intervention» című tanulmánya következő helyét: Tehát nincs oly eset, amelyben az idegen államhatalom jogosult lenne arra, hogy a nemzeti szuverenitás helyébe lépjen; következőleg a beavatkozás soha sem lehetséges, sem mint szabály, sem mint kivétel. Ellenkezőleg minden nép teljesen szabad a maga államterületén belül, anélkül, hogy felette más joghatóság és államfenség léteznék, mint a nemzeti joghatóság és államfenség: legyen az akár egységes, akár összetett s többszörös; barbár vagy civilizált; konzervatív vagy demagóg; szelíd vagy erőszakos; félnék vagy bátor; békés vagy háborús; maradi vagy haladó, mindig kizárólag csak az jogosult az államot kormányozni. Az idegen hatalom minden kényszerítő befolyása másnak uralmi területébe való erőszakos betolakodást képez; az erősnek legnagyobb zsarnokságát a gyengével szemben; bitortlását és megrablását oly fenségi jogoknak, amelyekre semmi jogosultsága nincs; törvénytelen hatalom gyakorlását s szolgaságot, amelyet az elnyomó az elnyomottra kényszerít.

Azonban az idézett állásfoglalásban foglalt nagy és súlyos igazságok dacára — ismételem — nem térek ki azon tény elől, hogy a történelem, a gyakorlati élet s maga a tudomány is teremtett bizonyos kivételeket a különben helyesnek s nyomatékosnak talált be nem avatkozás elve alól.

Ezen kivételek és azoknak okai közül minket itt csak azok érdekelnek, amelyek a beavatkozó állam saját biztonságának védelmére vannak alapítva.

Itt az esetek és okok ezen csoportjában arról van szó, hogy valamely állam részéről a másik állammal szemben fenyegető és közvetlen veszély forog fenn s nem csupán távoli lehetőség (1. Sherston Baker: «First step in international law». London, 1899. 38. 1.); a szomszéd állam a határokon rendkívüli számú sereget von össze, vagy oly forradalmi mozgalmak dúlnak ott, amelyek a szomszéd állam területére való áttérjedéssel fenyegetnek (1. Calvonál 234. s köv. 1. és Carnazza Amarinál 544. 1., idézve Rossi és Pradier-Fodéré; Despagnet 194 1.); vagy hogy valamely állam, illetőleg hatalmasság az államok közösségében domináló helyzetre törekszik, hatalmát oly veszélyesen növeli, hogy ezzel a hatalmak egyensúlyát veszélyezteti (1. Baker 180. 1.; Despagnet 193. 1.; E. Ullmann: «Völkerrecht». Freiburg i. B., 1898. 310. 1.)

Ezekben a beavatkozások legmesszebbmenő kivételeivel, illetőleg azoknak okaival állunk szemben.

Ezeknek szellemében s azoknak alapulvételével találkoznak trónok betöltése kérdései körül is idegen államok állásfoglalásaival s befolyásával; habár több esetben alig lehet szó közvetlenül beavatkozásokról.

Példaképen említjük a szent szövetség által eszközölt restaurációkat; Franciaországnak lépéseit az 1870-iki spanyol trón betöltése kérdésében; a berlini szerződésnek megállapítását Bulgária fejedelmi méltóságának betöltésére nézve.

Amikor a berlini szerződés II. cikke megállapítja azt, hogy miként tölti be Bulgária a fejedelmi méltóságot s ugyanott kimondja, hogy az európai nagyhatalmak uralkodó családjainak egy tagja sem választható meg bolgár fejedelemnek, akkor tulajdonképpen az új állami alakulás létesítése körül közreműködött hatalmak közreműködésük s hozzájárulásuk egyik feltételét állapították meg a békeszerződés aktájában.

A szent szövetség restaurációi is a békeszerződés megállapodásai alapján s annak kifolyásaképpen történtek.

Franciaországnak a spanyol trón betöltése tekintetében való állásfoglalása valóságos és öntudatos — ha talán nem is közvetlen — beavatkozás, ami kifejezést is nyer Gramontnak egy interpellációra adott válaszában, amelyben felemlíti, hogy mindent került a kormány, ami beavatkozásnak látszhatott volna egy szuverenitásának teljes birtokában levő nemes és nagy nemzet belső ügyeibe... De nem gondolja, hogy egy szomszéd nemzet jogai iránti tisztelet annak eltérésére kényszerítse Franciaországot, hogy egy idegen hatalmasság hercegeinek egyikét V. Károly trónjára ültesse s ezáltal Franciaország hátrányára megzavarva Európa jelenlegi egyensúlyát, veszélybe dönthesse Franciaország érdekeit és becsületét. (L. Tisza István: «Sadowától-Sedánig». Budapest, 1912.; E. Ollivier, *L'empire liberal*, Paris 1909. 14. köt.)

Ebben az esetben egy megüresedett trón betöltése tekintetében történik beavatkozás a hatalmi egyensúly megzavarásának megelőzése címén, egy uralkodó család hatalmának állított növekedése elleni fellépéssel.

Azonban arra sehol sincs eset, hogy idegen hatalmak, beavatkozás címén a trónjától foszthassanak meg legitim uralkodót, akire nézve még az államjog sem ismer ily jogot s ami a király és nemzetegység magyar felfogásánál

fogva az önálló és független államiságnak legsúlyosabb megtagadása.

Holott a most már ratifikált békeszerződésben ama hatalmak érintetlenül hagyták Magyarország szuverenitását s ezzel annak tiszteletbentartására is vállaltak külön szerződési kötelezettséget.

Holott az állam ezen minőségét megsemmisítő, szuverenitását korlátozó kikötést csakis ott lehetett volna felállítani és elfogadás esetén érvényesíteni.

Ekként tehát a szóban levő beavatkozási kísérlet nemcsak tárgyaltan, hanem egyúttal a békeszerződéssel ellentétben is áll, annak megsértése.

Fiktív alapra van fektetve, miután a Habsburg-dinasztiát nem kell visszahelyezni, restituálni a magyar trónra, mert az ahhoz való kapcsolata érintetlen.

Továbbá nem forog fenn a Habsburg-ház ezen minőségében rejlő valamely közvetlen fenyegető veszély; erre mutat az is, hogy a rapalloi-egyezségben nem foglaltatik valamely elvi állásfoglalás, hanem — kétségtelenül valamely politikai számításra alapított — határidőhöz kötött kísérlet.

S ezt az a körülmény is igazolja, hogy az az erő, amely ellen ezt a beavatkozási kísérletet állították, tulajdonképen a magyar szent koronának ereje, amelyet csak annyiban fokoz a koronának a dinasztíával való kapcsolata, amennyiben az alkotmányosság tisztelete s az ahhoz való ragaszkodás annak történelmi, társadalmi, gazdasági, kulturális s egyéb irányú vonzerejét fokozni képes.

Az ezekkel kapcsolatos kérdésekről, mint a gyakorlati politika körébe tartozókról itt nem kívánok szólni, de megállapítom, hogy egyfelől a legerősebben kell ragaszkodnunk a magyar királykérdésre vonatkozó államjogi tételekhez, mert ezek a megbeszélte beavatkozási kísérleteket is megfosztják minden reális alaptól; másfelől az ezen beavatkozási kísérletben résztvevő hatalmaknak és népeknek revideálniuk kell állásfoglalásukat; a nagyhatalmaknak, ha nem akarják megtagadni a nemzetközi civilizáció körében megállapított tudományos és gyakorlati igazságokat s a kis-entente népeinek, ha helyet akarnak foglalni a nemzetek azon közösségében, amelyek magasabb igazságokat nem kockáztatnak könnyelműen az önálló és független államiságot megsemmisítő precedensek alkotásával.